

Adam Egede-Nissen

Taler

Eyvin Dahl

Dato

29 juni 1962

Sted

NRK radio

Omstendigheter

Kåseri i Kringkastingen

- 1 Da jeg i 1922 kom til Stavanger, var en av byens mest landskjente og mest
fargerike og markante personligheter «den røde postmester» Adam Egede-
Nissen med den flagrende hvite sløyfen. Jeg hadde hørt om ham fra min
tidligste barndom. Det var mange «1. Mai»-er at Egede-Nissen hadde gjort den
5 lille stokkonservative saugbruksbyen Fredrikshald usikker med sitt forargelige
og ugudelige prat om «frihet, likhet og broderskap», - ja, bent fram om noe så
vederstygkelig som sosialisme. Og slikt skulle være en kondisjonert herre med en
veritabel korpslege til far, som ovenikjøpet stammet ned fra selveste
Grønlandsapostelen Hans Egede, hvis tippoldebarn var gift med distriktslege i
10 Tromsø, Christian Heinrich Nissen. Det måtte være ett eller annet galt med
denne distriktslegen for det var da virkelig noen eiendommelige barn han satte
inn i verden.

- Korpslege Paul Egede-Nissen var i 1860 med i Garibaldis friskarer i Italia, - han
15 var en stridbar herre, veldig opptatt av den militære delen av sin stilling. Hans
yngre bror, Oscar Nissen, som også var lege, meldte seg i 1864 som frivillig i den
dansk-tyske krig og var også med i den fransk-tyske krig som lege i Paris under
tyskernes beleiring av byen. Han var sosialist og dessuten formann og
administrative dyktighet, ble avholdsbevegelsen en sosial og politisk maktfaktor
20 i Norge. «Onkel Oscar» var Adams helt opp gjennom alle år. Intet under at han
ble radikal, totalavholdsmann og glødende antimilitarist. Til og med den
berømte hvite sløyfen var arvelig belastning fra hans elskede onkel Oscar, mens
stridbarheten og temperamentet like opplagt var arvegods både fra onkelen og
fra det faderlige opphav korpslegen.

25

Adam Egede-Nissen ble født i Øvre Rinnan i Inn-Trøndelag den 29. juni 1868.
Han kom til verden med «seiershue», en hinne rundt hodet, som hans far

30 forsiktig tok av, gjemte, og forærte ham som voksen. En «seiershue» er ikke å kimse ad, den er like god som en amulett eller en lykkeskilling, og faren ba ham aldri skille seg av med den. Og han bar den alltid på seg, - om ikke på hodet, så iallfall i lommeboken. Og «bøkene skiftet», skriver han, «men min talisman er alltid hos mig».

35 Han ble døpt i Stiklestad-kirken i Verdal med lutter geistlige og militære faddere. Godt var det vel at begge disse i dåpen impliserte partene dengang ikke hadde noe kjenskap til hverandre. Fadderne kunne jo umulig vite hva som bodde i det søte lille barnet, - og hadde lille Adam visst hvem som bivånet akten, ville han helt utvilsomt ha protestert på det voldsomste.

40

Umiddelbart etter studenteksamen tok han jobb som reisende postassistent langs den nordligste delen av norskekysten. Her knyttet han i denne tiden utallige vennskapsbånd med folk på hvert sted postbåten stakk innom, og slekt manglet han heller ikke deroppe. Var det da så rart, at han omfattet landet og
45 folket der nord med en uutslukkelig kjærlighet gjennom hele sitt liv? Og de holdt av ham og regnet ham som en av sine egne, noe han alltid var umåtelig stolt av, og med rette.

Etter en studietur i det store utland skulle han i 1890 gått løs på jussen.
50 Heldigvis ble han isteden sekretær hos sin eldre halvbror, postmester Schønning, i Bergen, og da denne kort tid etter ble sykepermittert, ble Adam Egede-Nissen konstituert som postmester i Bergen 22 år gammel. Det største utbytte av Bergensoppholdet ble nok «Goggi», - Georga Wilhelmine Ellertsen, - som talte, sang og spilte seg inn i Adams hjerte. Det avgjørende ord ble uttalt ved
55 Svartediktet, og den 7. mai 1892 toget de to til tonene av Mendelsohns bryllupsmarsj ut av Domkirken som mann og kone, hvorpå «Egede-Nissens samlede verker» - som barna senere kalte seg - kom til verden på løpende bånd. «3 bind» var «utkommet» da Egede-Nissen i 1897 ble postmester i Vardø.

60 I 1895 hadde han stiftet Bergens Postmannslag, og det varte ikke lenge før han begynte å vise seg igjen i landskapet også nordpå. Han så hvor lite fiskerne fikk for den fisken de dro, han så handelsstandens kamp mot fiskernes rett til direkte salg av fisken til de russiske oppkjøperne, han så hvordan samlaget strøk avgårde med fiskernes surt ervervete penger, og han forargedes storlig.

65

Det første han stiftet ble en avholdsforening, «Solrenningen» med fiskere,

arbeidere og et par lærere som medlemmer, deretter begynte han et intenst politisk opplysningsarbeid. Resultatet ble en rekke arbeider og fisker-foreninger, grunnlaget for det senere radikale venstre der nord.

Avholdslosjen fikk sin ilddåp i samlagsavstemningen i 1899. Høyre hadde leidd byens eneste trille, men losjemedlemmene kjørte sine syke og gamle til stemmelokalet i trillebører og på håndkjerrer, og samlaget ble nedstemt.

75 Taperne hevnet seg ved å kaste stein gjennom vinduene inn i Egede-Nissens spisestue, mens han og familien var på «seiersfest» i losjen. Da uttalte en av tilskuerne de profetiske ord: «Dette misunner jeg Dem, EgedeNissen, for nå blir De stortingsmann!» Hvilket han da også ble i 1900 ved hjelp av sine nystiftede arbeider- og fiskerforeninger og sine losjefolk, - på venstres program og med en venstremann som motkandidat.

På Stortinget ble han riktig «et forargelsens tegn». Ikke for intet skrev Det Norske Arbeiderpartis organ «Det tyvende århundrede» i 1902:

85 «På Stortinget har Egede-Nissen slått til lyd for arbeidernes sak ved enhver anledning på en så åpen og likefram måte, som det aldri før er blitt gjort i Norges Storting. Og Norges arbeidere vil huske ham fra den dag da han sto alene som de arbeidsløses talsmann der nede. I Nordland er hans popularitet uhyre og fremdeles stigende. Vi hilser ham som en av våre, uten hensyn til hva navn hans parti bærer, og håper at hans majoritet må vokse for hvert valg ---».

7. juni 1905 representerte han enda det radikale venstre i Norges Storting, han var en av dem som det året gikk inn for republikk.

95 Så tidlig som i 1901 var han på en skandinavisk arbeiderkongress i København kommet i kontakt med russiske sosialdemokrater og begynte omgående, sammen med den radikale doktorfrue Elisif Wessel på Kirkenes, å trykke sosialistiske russiske brosjyrer i Vardø. De ble smuglet inn i Russland over Arkangelsk fisketønner, og i hans hjem fant russiske flyktninger et fristed.

100

En dag ramlet en av sildetønnene i dekket, og der lå sild og brosjyrer synlige for alle, også for den norske amtmannen, som i nidkjærhet stengte trykkeriet og beslagla trykksakene. Det ble et svare oppstyr med protestresolusjoner over hele landet og en rettssak som varte halvannet år. Den endte med at beslagleggelsen ble opphevet.

105

I mai 1907 kom 200 russiske sosialdemokrater til København for å holde kongress. Partiet var helt legalt i Russland, men måtte holde sine kongresser i
110 utlandet for at de politiske emigrantene skulle kunne være med. De ble utvist av Danmark og dro til Malmø, hvor de fikk beskjed om at de måtte være ute av Sverige innen samme kveld kl. 12. Lenin telegraferte da til Det Norske Arbeiderpartis formann, dr. Oscar Nissen, og ba ham utvirke tillatelsen til å avholde kongressen i Oslo. Oscar-Nissen og Adam Egede-Nissen forela saken
115 for regjeringen. Den avsto søknaden, og russerne måtte dra til London, hvor de fikk holde sin kongress i - en kirke. Som den temperamentsfulle mann han var, sendte Egede-Nissen sin 7.-juni-medalje til den norske regjering i protest mot det han kalte «dens ynkelighet og svakhet».

120 Året før, 1906, var han gått ut av Venstre og inn i Arbeiderpartiet, men velgerne sviktet ham ikke, han ble påny valgt inn som stortingsmann.

Egede-Nissen er temmelig sikkert den første som i Norges Storting har tatt til orde for å føre eiendomsretten til produksjonsmidlene over fra private til
125 samfunnseie. Hans utallige vektige innlegg mot Gunnar Knudsens forsvarsminister, oberstløytnant Lowsows «nye festningslinje, Glommenlinjen, og hærordning» ga ham ry som rødglødende antimilitarist. Og det er ingen tvil om, at for Egede-Nissen sto fredssaken som den viktigste sak for arbeiderne i alle land.

130 Han deltok i tidens interparlamentariske fredskongresser sammen med bl.a. Christian Lange - utenriksminister Hallvard Langes far - og også i de internasjonale sosialistkongresser.

135 I 1911 ble han utnevnt til postmester i Stavanger.

Sosialdemokratiets holdning i de krigførende land under den første verdenskrig 1914-18 ble en alvorlig skuffelse for Egede-Nissen. At han da etter oktoberrevolusjonen i Russland 1917 ikke orket sitte rolig på sin
140 ordførertaburett og sin postmesterkrakk i Stavanger, men stakk av til Petrograd midtvinters i 30-40 graders kulde og den svenske anarkisten Kata Dahlstrøms pels, var ikke annet og mer enn man måtte vente. Hans beretning ved hjemkomsten i Losjens store sal i Kristiania ble for hans begeistrede tilhørere selve eventyret. Han hadde jo deltatt i Sovjetkongressen i Petrograd og til og

med pratet med Vladimir Iljitsj Uljanov Lenin. Den turen holdt på å koste ham postmesterstillingen i Stavanger. Adam hadde selvsagt glemt noe så trivielt som å søke poststyret om permisjon. Det var så vidt det gikk.

150 Verre var det året etter. Da sendte Arbeiderpartiet og LO ut parolen om at 21. juli skulle det være arbeidsstans over hele landet som uttrykk for arbeiderklassens sympati for Sovjetunionen og protest mot den kapitalistiske verdens overfall på Sovjet.

155 Egede-Nissen så det som en borgerplikt å delta aktivt i aksjonen og stengte like godt posthuset fra morgen til kveld. Da ble det røre i andedammen. Byen holdt formelig pusten -. Nå måtte han da ha rendt seg en stake i livet?! Borgerpressen forlangte selvsagt Egedes hode på et fat og venstreregjeringen satte ham under tiltale: prinsipalt for «å ha vist grov uforstand i tjenesten», og det ble nedlagt
160 påstand om «embeds fortapelse».

Om han ble dømt? Selvsagt! Han fikk hele 200 kroner i bøter eller 6 dagers fengsel + 200 kroner i saksomkostninger.

165 Han hadde vært Stavanger by's ordfører fra 1916, han ble ikke gjenvalgt 1919.

I 1921 kom den første splittelsen i Arbeiderpartiet, det var sosialdemokratene som brøt ut. Da ble Egede-Nissen valgt som stortingsmann for Stavanger for Arbeiderpartiet, og der satt han til 1924.

170 I 1923 kom splittelse nr. 2, - da gikk Egede med kommunistene som rimelig kunne være.

175 Året før hadde jeg gjort rogalending av meg. Mye hadde jeg lest og hørt om postmesteren i Stavanger, nå skulle jeg altså få syn for sagn. Jeg ble ingenlunde skuffet.

I 1922 var han en av forgrunnsfigurene i Stortinget i kampen mot den handelstraktaten med Spania, som i virkeligheten ga det norske alkoholforbudet
180 dødsstøtet. I forbudskampen året etter slo vi side om side, - og fra 1924 til 1937, da han reiste fra Stavanger for godt, hadde vi jevnlig samarbeid på mange fronter.

185 Sammen sto vi i «Internasjonal Røde Hjelp», og jeg var ikke så lite kry, da han i 1927 ba meg ta hans plass som delegert ved den internasjonale kongressen i Moskva på 10-årsdagen for den russiske oktoberrevolusjonen.

I «Sovjetunionens Venners Forening» var jeg sekretær i den tiden han var foreningens formann.

At han var midtpunktet og samlingsmerket i Stavanger kommunistiske parti er opplagt.

195 Jeg husker en kveld jeg gikk innom et snekkerverksted i Amtmannsmaue i Stavanger, hvor partiet holdt sitt møte. Rummet var lite og det var trangt om plassen, men stemningen var i orden.

Egede berettet om sine opplevelser i Sovjetunionen. Etterpå spilte Goggi Egede-
200 Nissen virtuost på sin fiolin, ikke bare klassisk musikk til underholdning, men også russiske kampsanger og de arbeidersangene som dengang ble sunget i begge arbeiderpartier.

Mye hadde Egede-Nissen opplevd, og slik som han kunne fortelle ---.

205 Bare les hans trykte erindringer «Et liv i strid». Han hadde den egenskap, at han også i en samtale kunne og turde gi seg følelsene i vold. Mange var de som mente, at han alltid «spilte skuespill» og gikk så intenst opp i sine roller, at han ingensinde var seg selv! De kjente ham ikke! Den eneste rollen han spilte var jo i
210 virkeligheten - Adam Egede-Nissen! Men den spilte han også for fullt til sin døde dag.

Egede-Nissen var ingen ensporet politiker, og det var særlig kunsten som hadde hans interesse og -bevågenhet. Hadde kanskje ikke selveste Thorvald Lammers
215 forespeilet ham en fremtid som lyrisk sanger? Og hadde han ikke i 1889 til og med opptrådt i den rollen i Jonas Lies hjem i Paris?

Det var han som startet «Stavanger faste scene», den første spede spire til «Rogaland Teater», som det var han som etter en aldri så liten
220 «palassrevolusjon» tok ledelsen i den tidens byorkester: «Stavanger Orkesterforening». Alle teater- og musikkelskere i Stavanger har grunn til å være ham takknemlig for hans innsats på disse områder. Da teatret for annen gang

gikk nedenom og hjem av økonomiske grunner, da startet han «Kunst for
225 folket» - det smakte jo også av teater.

Egede-Nissen var en omstridt mann. Motstandere hadde han mer enn nok av -
av uvenner, enn si fiender, hadde han neppe mange, selvom hans temperament
ga seg utslag både i «tordenvær» og «lynnedslag», - for også etter torden og
230 lynild kommer det jo som oftest solskinn!

Det var med dyp bekymring jeg hørte at han i 1940 var blitt arrestert av
tyskerne. Han var jo dengang en mann på over de 70 og de «grønneklæde» tok
ikke akkurat med silkehansker på slike som Egede-Nissen. Men hans tro på og
235 tillit til Sovjetunionen kunne intet knekke, og i 1945 kunne vi velge ham til
formann i Norges Kommunistiske Parti. Og det var såmen ingen sinekyre-
stilling. Han deltok i den daglige ledelsen av partiet, og han deltok aktivt i
valgkampene til han passerte de 80.

240 Og ved hans side sto alltid hans beste kamerat og mest trofaste medarbeider i mer
enn 60 år, - Goggi Egede-Nissen.

Aldri har jeg sett en mann så utilhyllt og åpenbart forelsket i sin «ektemage»
opp i de grånende dager, og det er litt av en opplevelse å ha sett en ektemann
245 som etter 55 års ekteskap trekker spisestuestolen tilbake for sin egen kone i eget
hjem og belevent ber henne ta plass ved det egne bord som en æret gjest!

I «Et liv i strid» finner vi da også følgende utbrudd i forbindelse med
vielsesprosessen i Domkirken i Bergen i 1892: «Ja, du Goggi, du Goggi, du var
250 vel søt!»

På veggen i mitt arbeidsværelse henger 2 bilder. På det ene står den 77-årige
agitatoren på talerstolen, og når jeg ser på det, da kan jeg formelig høre hans
flammende appell. På det andre er han syk til døden. Der mottar han med
255 kraftløse hender en blomsterhilsen fra venner og kamerater. Et par dager senere
var han ikke mer!

På Adam Egede-Nissen passer i sannhet proletardikteren Rudolf Nilsens ord i
«Revolusjonens Røst»:

260 «Gi meg de rene og ranke, de faste og sterke menn,

De som har tålmod og vilje og aldri i livet går hen
og selger min store tanke, men kjemper til døden for den.

265

Gi meg de brennende hjerter som aldri gir tapt for tvil,
som aldri kues av mismot og trues av sorger til hvil,
men møter hver seier, hvert nederlag med det samme usårlige smil».

270

Kilde

Minneskrift. Stadsfysikus Eyvin Dahls siste taler og kåserier. Stavanger Kommunistiske Parti, 1962, s.14-20.

Emner

Kåseri

275

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/adam-egede-nissen>

280

285

290

295

300